

Szczepański, Seweryn

"Okolice Ostródy 2009", pod red. K. Beliniak, Ostróda 2009 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 3, 455-458

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Okolice Ostródy 2009, pod red. K. Beliniak, wyd. Burmistrz Miasta Ostróda, Oficyna Wydawnicza „Retman”, Ostróda 2009, ss. 190.

Od kilku już lat daje się zauważyć wzmożone zainteresowanie dziejami Ostródy i okolic. Objawia się ono zarówno w sięgających 2000 r. cyklu wykładów i spotkań organizowanych przez Muzeum w Ostródzie i Miejską Bibliotekę Publiczną w Ostródzie, jak i przedsięwzięcie wydawniczych obu instytucji¹. Oprócz Muzeum i Biblioteki inicjatywy wydawnicze dotyczące samej Ostródy, jak też poszczególnych miast i wsi administracyjnie wchodzących w skład obecnego powiatu ostródzkiego podejmowały poszczególne gminy² oraz inne wydawnictwa³. Zwłaszcza zaś Wydawnictwo „Retman”⁴, które w 2009 r. wypuściło na rynek księgarski pozycję nieco różniącą się od poprzednich.

Licząca 190 stron praca zbiorowa *Okolice Ostródy 2009* zawiera jedenaście artykułów, wśród których znajdujemy wspomnienia, artykuły dotyczące historii, nauk pomocniczych historii, zabytków, muzealnictwa oraz tekst poruszający problematykę rewitalizacji przestrzeni miejskiej. Ponadto zamieszczono artykuły recenzyjne oraz bibliografię dotyczącą powiatu ostródzkiego za lata 1945–1955, na końcu książki umieszczono zaś noty o autorach. Praca nie zawiera, niestety, żadnego wstępu, z którego czytelnik mógłby dowiedzieć się czegokolwiek na temat jej charakteru. Z tytułu: *Okolice Ostródy, 2009* można jedynie wywnioskować, że planowane są prace nad kolejnym rocznikiem 2010.

Pierwszy artykuł, otwierający *Okolice Ostródy*, to tekst Andrzeja Nieuważnego *Napoleon w Ostródzie* (ss. 5–18). Autor, korzystając z korespondencji i pamiętników, opisuje nie tylko działania wojskowe (epizodyczne co prawda) i dyplomatyczne, ale i niewygodny dzień codzienny, z jakimi borykał się Napoleon i jego żołnierze podczas pobytu w Ostródzie od 16 lutego do 1 kwietnia 1807 r. W artykule szeroko omówiono problematykę kontaktów Napoleona z mieszkańcami miasta. Wiąże się z tym epizod utrwalony na obrazie sprzed 1810 r., nazywany m.in. „użyczeniem cesarskich łask mieszkańcom dotkniętym przez wojnę”. Nie zabrakło tu także opisu problemów stwarzanych przez wojska francuskie oraz rekwizycji, które dotyczyły mieszkańców Ostródy i okolic.

Artykuł A. Nieuważnego wyposażony jest w aparat naukowy w postaci przypisów dotyczących wykorzystanych źródeł i literatury przedmiotu. Jednak wśród umieszczonych w przypisach niemieckich nazw miejscowości zabrakło nazw takich miast, jak: Prabuty (Riesenburg), Susz (Rosenberg), Malbork (Marienburg), Kwidzyn (Marienwerder) i Iławy (Deutsch Eylau).

Kontynuacją tematyki napoleońskiej jest tekst Soni Solarz-Taciak i Piotra W. Taciaka *Cmentarz szpitalny w Moragu. Nieznana pamiątka z czasów napoleońskich* (ss. 19–23). Znajdujemy w nim informacje na temat nieistniejącego już cmentarza położonego przy skrzyżowaniu obec-

¹ Na szczególną uwagę zasługują: *Szkice z dziejów Ostródy i okolic*, pod red. R. Sajkowskiego, Ostróda 2003; M. J. Hoffmann, A. Mackiewicz, *Sredniowieczne założenia obronne powiatu ostródzkiego*, Studia i Materiały Muzeum w Ostródzie 1, Ostróda 2004; *Ostróda. Siedem wieków dziejów miasta*, pod red. R. Sajkowskiego, Ostróda 2005; *Ostródzki Przegląd Historyczny*, 2005, t. 1, pod red. R. Sajkowskiego, Ostróda 2007; *Zacząło się w roku 1945... to już 60 lat polskiej Ostródy*, pod red. J. Dąbrowskiego, Ostróda 2005.

² J. Dąbrowski, *Siedem wieków Łukty. 600-lecie kościoła. 50-lecie parafii Matki Boskiej Częstochowskiej*, Olsztyn 2007.

³ J. B. Kozłowski, A. Kozłowska, *Przewodnik po okolicach Ostródy. Führer durch die Umgebung von Osterode*, Ostróda 2006; R. Kowalski, *Napoleon w Ostródzie 1807–2007*, Olsztyn 2007; idem, *Napoleon w Ostródzie*, Ostróda 2008; *Ostródzianie o swoim mieście*, Olsztyn–Ostróda 2007.

⁴ H. Meye, *Dzieje miasta Dąbrówna w Prusach Wschodnich 1326–1926*, Dąbrówno 2001; Ch. B. Bock, *Kronika miasta Dąbrówna*, Dąbrówno 2003; M. P. Toeppen, *Historia okręgu i miasta Olsztynka*, Dąbrówno 2004; *Kronika Miasta Miłomłynna 1800–1922*, Dąbrówno 2005; J. B. Kozłowski, *Dawna Ostróda. Obrazy z życia wschodniopruskiego miasta*, Dąbrówno–Warszawa 2006.

nych ulic Jana Henryka Dąbrowskiego i Weneckiej. Obok morażan, jak zostało to ustalone, na cmentarzu pochowani zostali także: dwaj pułkownicy napoleońscy Louis-Joseph Mallerot, Pierre Sicard, sierżant Jean Titard oraz żołnierze Jean-Joseph Alluin, Christophe Bardin, Nicolas Lamblot, Andre Lasne, Julien Noel. Ważną częścią artykułu są przedstawione notki biograficzne dotyczące żołnierzy francuskich.

Morąga dotyczy także trzeci z artykułów: *Pałac Dohnów w Morągu* (ss. 25–37), autorstwa Magdaleny Bartoś. Autorka przybliży dzieje rodziny Dohnów, zaś w dalszej części artykułu etapy budowy pałacu („zameczku”) w Morągu, począwszy od 1572 r. do jego pożaru w 1697 r. i następnie odbudowy zakończonej w latach 1718–1719. W tej formie pałac przetrwał do 1945 r., kiedy został zniszczony przez Armię Czerwoną. Po długich perturbacjach został odbudowany w 1985 r. W artykule znajdujemy wiele informacji dotyczących funkcji oraz walorów architektonicznych pałacu, a także plan założenia z 1644 r., rysunek „zameczku” po pożarze oraz projekty pałacu J. C. Hindersina.

Artykuł *Herb Ostródy wg Johannes Müllera* (ss. 39–55), podpisany przez Janusza B. Kozłowskiego, w rzeczywistości jest tłumaczeniem rzadkiej pracy wymienionego w tytule autora *Osteroder Wappen und Siegel*. Zamieszczono tu opis współczesnego Müllerowi herbu i pieczęci miasta, pieczęci średniowiecznych (najstarsza z 1356 r.) i nowożytnych oraz tłoków będących w posiadaniu ostródzkiego magistratu w XIX i XX w. W dalszej części znajdujemy opisy stempli różnych instytucji działających w Ostródzie oraz pieczęci komturstwa, starostwa, sądu i cechów. Do artykułu dodano tablicę z przedstawieniami 23 pieczęci. Tłumaczenie artykułu Müllera przygotowane przez J. B. Kozłowskiego ma niewątpliwie dużą wartość, choćby z uwagi na to, że tekst z 1904 r. jest trudno dostępny i tym samym mało znany, a wiele przedstawionych w artykule pieczęci nie było wcześniej publikowanych, natomiast tłoki i prawie wszystkie odciski zaginęły po 1945 r. Zastanawia jedynie to, na ile adekwatny jest tytuł zaproponowany przez J. B. Kozłowskiego, skoro głównym tematem artykułu jest nie tyle sam herb miasta, ile pieczęcie, na których zresztą herb nie zawsze występował (*vide* pieczęcie komturstwa, starostwa, cechów, instytucji).

Na temat pierwszego muzeum w Ostródzie pisze Wiesław Skrobot w artykule *Gymnasial Sammlung Osterode. Początki muzealnictwa ostródzkiego* (ss. 57–64). Znajdujemy tu informacje na temat gromadzenia zbiorów muzealnych, wśród których były zarówno kolekcje przyrodnicze, numizmaty, zabytki pradziejowe, historyczne, jak i eksponaty etnograficzne z obszaru Prus i niemieckich kolonii w Afryce. Autor opisuje także prace wykopaliskowe prowadzone przez ostródzkie muzeum m.in. w Ostródzie, Samborowie, okolicy Frygnowa.

Ryszard Bogucki jest autorem artykułu *Pomniki pierwszowojenne w powiecie ostródzkim* (ss. 65–84). Opisując ideę stawiania pomników i tablic komemoratywnych, ich umiejscowienie, formy architektoniczne, charakteryzuje również obecny stan ich zachowania. Artykuł pomyślany został jako swego rodzaju katalog, dodano do niego 47 fotografii. Jest to pierwszy katalog tego rodzaju zabytków, które jak zauważa autor: „należą na Warmii i Mazurach do tzw. trudnego dziedzictwa kulturowego” (s. 66) i nie zawsze otaczane były ochroną konserwatorską⁵.

W kolejnym artykule *Kronika wsi Ornowo* (ss. 85–90), Janusz B. Kozłowski opisuje powstałą w latach 1880–1944 kronikę, której kserokopia znajduje się w siedzibie Kreisgemeinschaft Osterode Ostpreussen (błędnie zapisano w artykule „Kreisgemeinschat”) w Osterode am Harz. Autor na wstępie podaje kilka informacji na temat dziejów wsi Ornowo. Z artykułu dowiaduje-

⁵ Wspomnieć tu można wiele tego rodzaju zabytków. Skupię się jednak na dwóch. Pierwszy to obelisk spod kościoła w Borecznie (gm. Zalewo), który 16 VII 2007 r. został odkryty i odkopany staraniem mieszkańców i księdza parafii p.w. Podniesienia Krzyża Pańskiego w Borecznie: <http://www.boreczno.dim.pl/Zabytki/zabytki.html>. Pomnik ten nadal

my się, że pierwszymi właścicielami byli Prusowie – bracia Glabune i Glausote, którzy zdaniem autora w 1329 r. otrzymali oprócz Ornowa nadania w Morlinach i Glaznotach. Łącznie „osiemdziesiąt włók na prawie chełmińskim” (s. 85). Tu jednakże należałoby nanieść pewne korekty. Po pierwsze, nie ma pewności co do daty nadania. Zamieszczony w *Preussisches Urkundenbuch* dokument nie ma daty wystawienia⁶, dlatego można go datować na okres sprawowania urzędu jego wystawcy – komtura dzierzgońskiego Lutera z Brunzshwiku (1314–1331). Podobnie liczba włók, według dokumentu wynosi nie 80 lecz 140⁷. Informację tę potwierdza wspomniany przez autora dokument Günthera ze Schwarzburga z 6 stycznia 1332 r., z tym, że owe 80 włók obejmowało Ornowo i Morliny, 40 włók obejmowało Glaznoty⁸. Autor słusznie doszukuje się w Prusach Glabune i Glausote członków rodu Tessimidów⁹, jednakże wspominając o jednej ze starych siedzib rodowych, powinien użyć nazwy Cieszymowo Wielkie (b. Gross Teschendorf) nie zaś „Wielki Cieszymów” (s. 85).

Wiesław Skrobot w artykule *Niektóre potencjały przestrzeni urbanistycznej Ostródy* (ss. 91–104) podjął nieco odmienny od dotychczas podejmowanych temat. Analizując dawną i obecną przestrzeń urbanistyczną Ostródy, opierając się na przykładach znanych z Niemiec oraz własnych przemysleniach, wysunął szereg propozycji związanych z jej rewitalizacją oraz zagospodarowaniem.

Bogato ilustrowany artykuł *Browarnictwo na terenie dawnego powiatu ostródzkiego (do 1945 r.)* (ss. 105–130), którego autorem jest Adam Płoski, opisuje tradycje piwowarskie w miastach powiatu ostródzkiego, poczynając od średniowiecza, a skończywszy na 1945 r.

Włodzimierz Godlewski w tekście *Raźno poboczem zdarzeń. Dzieje pisma „Ziemia Ostródzka”* przybliży ideę założenia i historię wydawanego w latach 1984–1990 pierwszego w powojennej Ostródzie dwumiesięcznika społeczno-kulturalnego. W czasopiśmie znajdowały się działy: społeczno-polityczny, kulturalny, kronika wydarzeń i dział sportowy. W ciągu siedmiu lat istnienia wydano 31 numerów „Ziemi Ostródzkiej”, w których czytelnicy znajdowali bieżące informacje lokalne, wspomnienia, opowiadania oraz artykuły dotyczące historii. W. Godlewski w niektórych miejscach kąśliwie komentuje zarówno retorykę „Ziemi Ostródzkiej”, jak i jej głosiciele, co w konfrontacji z przytoczonymi przez niego przykładami rzeczywiście trudno byłoby ominąć bez komentarza.

Tekst zamykający dział Artykuły to wspomnienia prof. Tadeusza Orackiego *Moje życie i praca na Warmii i Mazurach w latach 1945–1964* (ss. 141–156). Wspomnienia te są przedrukiem tekstu Orackiego z 1964 r., znajdującego się w Zbiorach Specjalnych Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie¹⁰.

Oprócz artykułów, *Okolice Ostródy* zawierają także dwie recenzje: Jerzego Marka Łapo *Łukta nadal bez monografii* (recenzja książki J. Dąbrowskiego, *Siedem wieków Łukty. 600-lecie kościoła. 50-lecie parafii Matki Boskiej Częstochowskiej*, Olsztyn 2007, ss. 215), (ss. 159–161) i Włodzi-

czeka na ustawienie go w widocznym miejscu, na co, niestety, brakuje środków finansowych. Odwrotna sytuacja miała miejsce w Olsztynie. W holu głównym ratusza miejskiego, przy obecnym punkcie informacji, znajduje się tablica z nazwiskami, upamiętniająca poległych w czasie I wojny światowej obywateli Olsztyna. Niestety, tablica ta wcześniej przykryta wykładziną, po 2006 r. została zalana betonem. Wydarzenie to wydaje się być o tyle trudne do zrozumienia, że wcześniej o jej obecności informowano WUOZ w Olsztynie (informacja ustna przekazana przez Roberta Klimka).

⁶ Kinya Abe datował ów dokument na około 1329 r., por.: K. Abe, *Die Komturei Osterode des Deutschen Ordens in Preussen 1341–1525*, Köln–Berlin 1972.

⁷ *Preussisches Urkundenbuch*, hrsg. M. Hein, E. Maschke, Bd. 2, Königsberg 1932, nr 715.

⁸ *Ibidem*, nr 749.

⁹ G. Białuński, *Prus Tessim i jego krąg krewniaczy*, *Echa Przeszłości*, 2007, t. VIII, ss. 7–21.

¹⁰ Sygnatura: 7536-R-36.

mierza Godlewskiego *Ostródzianin o „Ostródzianach”* (recenzja książki *Ostródzianie o swoim mieście*, Ostróda 2007, ss. 739), (ss. 162–165). Całość zamyka opracowana przez Annę Głowińską bibliografia *Powiat ostródzki. Bibliografia piśmiennictwa lat 1945–1955* (ss. 169–188).

Okolice Ostródy 2009 to książka różnorodna pod względem tematycznym, skupia się jednak wokół zagadnień adekwatnych do jej tytułu. Dobrze dobrana problematyka artykułów, estetyczne wydanie, duża ilość zdjęć i ilustracji sprawiają, że stanowić może ciekawą lekturę dla wszystkich zainteresowanych przeszłością (i nie tylko) Ostródy i okolic. Pozostając z nadzieją, że tak interesujące wydanie zostanie dobrze przyjęte, wypada oczekiwać jego kontynuacji w roku 2010.

Seweryn Szczepański

***Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich. Krajobraz kulturowy Warmii i Mazur*, red. Stanisław Achremczyk, Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego, Olsztyn 2008, ss. 119.**

W 2008 r. w serii „Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich” ukazała się kolejna pozycja pt. *Krajobraz kulturowy Warmii i Mazur*, jako praca pokonferencyjna cyklicznie organizowanych konferencji popularnonaukowych. Inicjatywa tych spotkań, przeznaczonych dla badaczy i miłośników historii, a także nauczycieli i uczniów, narodziła się wśród pracowników olsztyńskiego Ośrodka Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w 1996 r. Pierwsza sesja, dotycząca zagadnień regionalnych, odbyła się na jesieni 1996 r. Chyba nikt wówczas nie przypuszczał, że inicjatywa ta wpisze się na stałe w krajobraz naukowy i przybierze charakter cyklicznych, corocznych spotkań. Warto przypomnieć, że do tej pory dyskutowano na następujące tematy: człowiek a środowisko, specyfika etniczna ziem pruskich, wojny i niepokoje, świadectwa przeszłości, siedziby ludzkie, obchody rocznicowe i świąteczne, krzewienie wiedzy, ziemie pruskie w oczach badaczy i podróżników polskich i obcych, dziedzictwo kulinarne. Obrady zawsze toczą się na terenie Parku Etnograficznego – Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynku lub w salonie wystawowym (dawnym kościele ewangelickim) w centrum miasta, co wyśmienicie koresponduje z podejmowaną tematyką referatów.

W roku ubiegłym odbyła się kolejna z konferencji, której pokłosiem jest recenzowana poniżej praca¹. Artykuł wstępny *Krajobraz historyczny Warmii i Mazur* napisał redaktor tomu, jak i całej serii, Stanisław Achremczyk. Autor przedstawił zmiany w przestrzeni miejskiej i wiejskiej, które niosło za sobą osadnictwo, kolejne wojny, melioracja gruntów i rozwój kolei. Analizując mapy ziem pruskich na przestrzeni dziejów, dał przykład młodym badaczom, jak ważna jest kartografia w poznawaniu historii danego regionu i kraju. Porównując zasięg lasów, podział gruntów, przebieg dróg lądowych, rzecznych i kolejowych, możemy wnioskować o życiu mieszkańców, ich pracy i ówczesnym stanie zagospodarowania regionu. Jest to niewątpliwym walorem tego artykułu. Niestety nie mogę się zgodzić z końcowymi wnioskami, do których doszedł referent, że „nie wypracowano nowego stylu ani w architekturze wiejskiej, ani w miejskiej, który odwoływałby się do specyfiki regionu”. Stwierdzenie to mogłoby dotyczyć okresu PRL-u, jednak u schyłku wieku

¹ Zob. sprawozdanie: J. Szydłowska, *Życie codzienne na dawnych ziemiach pruskich. Krajobraz kulturowy Warmii i Mazur. Sprawozdanie z sesji*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 2008, nr 3, ss. 371–374.